

ОСОБА У КОНТЕКСТІ ІСТОРИЇ

<https://doi.org/10.15407/vuchk2020.01.134>

УДК 94(477)«1917/1920»

Ярослав ТИНЧЕНКО*

Останні гетьманці: діяльність братів Сахно-Устимовичів в українському військовому русі 1917–1920 рр.

Метою статті є реконструкція біографічних даних активних діячів Української революції 1917–1921 рр. братів Василя та Олександра Сахно-Устимовичів.

Методи та методологія. У дослідженні використані загальнонаукові та історичні методи. Автор застосував біографічний метод, що дозволив дослідити долі представників родини Сахно-Устимовичів у 1917–1920-і рр. Методи герменевтики та критичного аналізу істо-

---

* *Тинченко Ярослав Юрійович* – кандидат історичних наук, заступник директора Національного військово-історичного музею України із наукової роботи; e-mail: mil_muz@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5886-4168>.

ричного джерела були провідними під час роботи з виявленою архівно-кримінальною справою Василя Сахно-Устимовича.

Висновки. На підставі виявленої архівно-кримінальної справи на Василя Олександровича Сахно-Устимовича, вдалося висвітлити роль родини Сахно-Устимовичів в Українській революції. Щонайменше троє представників роду – Микола Миколайович Сахно-Устимович, Олександр Олександрович та Василь Олександрович Сахно-Устимовичі – брали активну участь в українському русі у 1917–1921 рр. Так, спираючись на архівні документи, були встановлені нюанси загибелі голови Ради Міністрів Української Держави Миколи Миколайовича Сахно-Устимовича.

Олександр Сахно-Устимович брав участь в організації українських військових підрозділів, упродовж тривалого періоду був довіреним помічником П. Скоропадського. Василь Сахно-Устимович очолював Власний Гетьмана конвой. У 1919 р. брати намагалися ініціювати створення окремих українських підрозділів у складі Добровольчої армії Антона Денікіна. Втім, усі їхні спроби наразилися на протидію керманічів російського «білого руху», особливо генерала Денікіна, який заперечував право українців на розбудову власної державності.

Після поразки, якої зазнали білогвардійці у боротьбі із більшовиками, та їхньої евакуації з Криму, брати Сахно-Устимовичі також були змушені залишити Україну. Але вони продовжили боротися із більшовизмом у складі емігрантських організацій.

Ключові слова: Сахно-Устимовичі, Скоропадський, архівно-кримінальна справа, Гетьманат.

18 квітня 1925 р. на радянсько-румунському кордоні, на українському боці Дністра, був затриманий звичайний селянин. Однак згодом з'ясувалося, що це – Василь Олександрович Сахно-Устимович, відомий українських військовий діяч 1917–1920 рр., і, зокрема, один із близьких соратників гетьмана П. Скоропадського¹.

Серед найближчого оточення гетьмана Павла Скоропадського було кілька осіб на прізвище Сахно-Устимович та Устимович. Зокрема, Олександр Сахно-Устимович неодноразово згадувався у спогадах П. Скоропадського, як його ад'ютант та довірена особа, а Микола Устимович – перший голова Ради Міністрів Української Держави.

¹ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 2286, арк. 22, 43.

Василь Сахно-Устимович – рідний брат Олександра, і через те, що про нього збереглось дуже мало інформації, в українській історичній літературі діяльність двох братів приписувалося лише одному з них – Олександрю.

У фондах Російського державного військово-історичного архіву виявлений послужний список лише Олександра Сахно-Устимовича. Згідно цього документа, складеного 21 серпня 1901 р., Олександр Олександрович Сахно-Устимович народився 23 листопада 1880 р. У документі зауважувалося, що він походить із дворян Полтавської губернії (місце народження у послужному списку не зазначалося), закінчив Володимирський Київський кадетський корпус та Костянтинівське артилерійське училище у Санкт-Петербурзі. По закінченні училища був направлений до 5-ї артилерійської бригади (місце дислокації – Житомир)². Через це низка дослідників (упорядник спогадів генерала Я. Слацова О. Г. Кавтарадзе, а також деякі інші) вважали, що був лише один політично активний Сахно-Устимович – Олександр. Зокрема, у праці автора статті «Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки» з двох постатей (Олександра та Василя) також було створено одну³.

Виявлення у Центральному державному архіві громадських об'єднань України архівно-кримінальної справи Василя Олександровича Сахно-Устимовича дало змогу остаточно довести, що в українському військовому русі 1917–1921 рр. брало участь двоє рідних братів. Крім того, встановити: хто з братів, яку роль виконував у різні часи, а також – з'ясувати долю Миколи Сахно-Устимовича – одного з близьких соратників гетьмана П. Скоропадського.

Родина Сахно-Устимовичів внесена до четвертого тому «Малоросійського Родословника» В. Модзалевського. Рід Сахно-Устимовичів почався від сотника реєстрового козацтва Софонія Сахна, який загинув 1678 р. під час так званих Чигиринських

² Российский государственный военно-исторический архив, ф. 409, оп. 2, д. 17560, п/с 299–136.

³ Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). – К., 2007. – Кн. 1. – С. 389–390.

походів – усобиць між правобережними та лівобережними українськими гетьманами за участі Московії та Османської імперії. Його син Устим, теж козацький сотник, за власний кошт відбудував славнозвісний Мотронинський монастир (нині Свято-Троїцький Мотронинський жіночий монастир у с. Мельники на Черкащині), де й був похований. У пам'ять про свого великого предка одна частина козацького роду мала прізвище Сахно-Устимович, а друга – просто Устимович. Село Устимівка аж до часів Голодомору залишалося їх родинним гніздом.

Сахно-Устимовичі, що нас цікавлять, діти генерал-майора Олександра Васильовича Сахно-Устимовича (29.08.1824–27.01.1912). Він був прикметною особистістю. Майбутній генерал народився у с. Устимівка (нині Глобинського району Полтавської області), закінчив Павловський кадетський корпус у Санкт-Петербурзі, із 1846 р. служив офіцером у Терському козацькому війську, а з 1864-го – у Кубанському козацькому війську, брав участь у багатьох завойовницьких походах на Кавказі. Після виходу у відставку у 1876 р. оселився у Києві, де і мешкав до самої смерті. Був похований у рідному селі – на погості Вознесенської церкви⁴. Згідно даних В. Модзалевського, у генерала було шестеро дітей, один із них помер у дитинстві, і відтак залишилися:

- *Василь Олександрович* – народився 10 жовтня 1870 р. у станиці Царській Кубанської області, закінчив у 1888 р. Петровський Полтавський кадетський корпус та у 1890 р. Олександрівське військове училище, пізніше служив у Терському козацькому війську, у складі 1 Сунженсько-Владикавказького полку брав участь у російсько-японській війні 1904–1905 рр., був одружений на осетинці Вірі Арсеніївні Таучеловій;
- *Олексій Олександрович* – народився 3 жовтня 1873 р. у станиці Наурській Терського козацького війська, у 1891 р. закінчив Петровський Полтавський кадетський корпус, у 1894 р. Єлісаветградське кавалерійське училище, служив у частинах російської регулярної кавалерії та Терському козацькому

---

⁴ *Модзалевский В.* Малороссийский Родословник. – К., 1914. – Т. 4. – С. 557, 558.

війську, учасник російсько-японської війни 1904–1905 рр., одружений на Ользі Павлівні Макаровій;

- *Олександр Олександрович* – народився 23 листопада 1880 р., закінчив у 1899 р. Володимирський Київський кадетський корпус, у 1901 р. Костянтинівське артилерійське училище, служив у 5-й артилерійській бригаді (м. Житомир), із 1909 р. – у 1-й Терській кінно-гарматній батареї, із 31 жовтня 1910 р. – штаб-ротмістр, ад'ютант штабу Київського військового округу. Саме його послужний список зберігається у Російському державному військово-історичному архіві.

Крім трьох синів, у генерала було ще дві доньки: Олена та Уляна Олександрівни⁵.

В українському військовому русі 1917 р. відзначилися два брати Сахно-Устимовичі: Олександр та Василь. Так, 29 березня 1917 р. у Києві за ініціативи М. Міхновського було скликано нараду вояків-українців київської залоги. У цій нараді брав участь і ад'ютант командувача Київського військового округу капітан Олександр Сахно-Устимович. Він виконував функції заступника керівника наради⁶. Як відомо, у подальшому ініціатива з організації українського війська перейшла до Центральної Ради, а відтак – Українського військового генерального комітету на чолі з С. Петлюрою. У діяльності цієї організації О. Сахно-Устимович вже не фігурує, не виключено – через те, що він був дворянином, а Центральна Рада та, зокрема – Український військовий генеральний комітет – виразно соціалістичного спрямування. Водночас, на посаді ад'ютанта командувача Київського військового округу Олександр Сахно-Устимович залишався щонайменше до листопада 1917 р.

Василь Сахно-Устимович під час допитів у ДПУ дещо конкретизував інформацію із «Малоросійського родословника» В. Модзалевського. Він зазначив, що у 1898 р. демобілізувався та мешкав з батьком у м. Курінька Лохвицького повіту Полтавської губернії. Під час російсько-японської війни знов пішов на військову службу та брав участь у боях у складі 1-го Сунженсь-

⁵ *Модзалевский В.* Малороссийский Родословник. – С. 562, 563

⁶ *Дорошенко Д.* Історія України, 1917–1923. – Т. 1. – К., 2002. – С. 246.

Імовірно, Василь Сахно-Устимович (ліворуч) та Олександр Сахно-Устимович (праворуч)*. Фото з приватної колекції.

* Знімок міг бути зроблений з нагоди випуску Олександра Сахно-Устимовича з Костянтинівського артилерійського училища.

ко-Владикавказького полку Терського козацького війська. Потім знов демобілізувався та мешкав на хут. Хосанай Кубанської області. У 1916 р. повернувся на військову службу, був начальником військового транспорту, у 1917 р. сформував та очолив в Одесі Перший Гайдамацький курінь військ Центральної Ради⁷.

Василь Сахно-Устимович, як командир одеських гайдамаків, дійсно згадувався у місцевій пресі того часу, а також у спогадах одного з учасників цього формування. 9 червня (27 травня) 1917 р. солдати маршових рот, що мали вирушити з Одеси на фронт, зробили категоричну заяву, що не підуть з міста, доки в ньому не буде створено українську частину.

Командувач округу генерал Маркс, хоч і був супротивником українізації, але пішов на поступки українській військовій раді та дозволив сформувати в Одесі Гайдамацький курінь. Ця частина розташувалася під Одесою, у піхотних таборах на «5-й станції». Свої враження від формування одеських гайдамаків записав старшина М. Янчевський (мовою оригіналу):

«Перед очима діялось те, що відійшло вже у вічність. [...] Зразу воскресла в пам'яті так гарно, живо й художньо описана Гоголем Запорозька Січ. Місце табору Гайдамацького куреня сприяло й життю, й картинності. [...] Це рідкий ліс. [...] Видно, що війська давно вже тут не постоювали: окопчики для шатрів почасті зруйнувалися, але рясно заросли травою, стежки теж позаростали травою й кропивою, надаючи цим приятелям занедбання оригінальний колорит. Між деревами густо порозкидалися кущі, під якими, стомлені козаки поклялися спати. Там на пеньку в холодечку сидить козак, похилившись; над ним свійський галяр із "оселедцем" голить, залишаючи і йому "оселедця". Тут компанія, як видно, новоприбулих, підстеливши шинелю, закусує чим Бог послав, озирається на всі боки, ділячись вражіннями. Тут же недалеко розкинуті шатра звичайного російського таборового зразку вперемішку з маленькими походними, до котрих туляться імпровізовані намети з плахт, із килимів та кавалків хатнього полотна. Між шатрами в порядку, в "козлах" стоять рушниці, шаблі, кулемети; біля них походжає суворо варта. [...] Чути пісню "Ми гайдамаки, всі ми однакі", — це повертається сотня з навчання. Повноту картини доповню-

⁷ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 2286, арк. 22.

ують козаки й старшина в старовинних козацьких строях, у черкесах, вишиваних сорочках. Але ще не всі змогли привести себе до такого вигляду. Більшість одягнута в російські “гімнастюрки” та захисного кольору шаровари. Обличчя освітлені внутрішнім саявом твердості, рішучості та гордості від свідомости, що вони — піонери великого діла — відбудови України. Всі вони — і старшина, й козаки — добровольці; прийшли сюди, маючи на думці тільки боронити свій край, якого вже починає охоплювати пожежа анархії»⁸.

Новостворений підрозділ Сахна-Устимовича отримав назву Першого Гайдамацького пластунського куреня. При ньому також організувалися запасна та кінна сотня, а також кулеметна команда. Для надання воякам національного колориту, стараннями одного з керівників ради, лікаря І. Луценка було придбано на Кубані та доставлено до Одеси черкески та козацькі шапки, які стали ознакою військового підрозділу.

Після жовтневого перевороту у Петрограді та проголошення III Універсалу у листопаді 1917 р. у місті почалося швидке формування Одеської гайдамацької бригади. Запасна сотня розгорталася у Другий Гайдамацький курінь, кінна – у Перший Гайдамацький кінний полк. Командиром Першого Гайдамацького куреня, а потім – полку, В. Сахно-Устимович залишався щонайменше до кінця 1917 р. Однак під час січневих боїв на вулицях Одеси з більшовиками підрозділ очолював вже інший командир.

Олександр та Василь Сахно-Устимовичі знов почали фігурувати у документах із березня 1918 р. Один із братів формував на батьківщині Полтавський партизанський загін, який незабаром влився до Гордієнківського кінно-гайдамацького полку військ Центральної Ради. Інший очолив підрозділ з аналогічною назвою (його називали як Полтавським, так і Лубенським), але – у Києві. Крім того, як зазначав Василь Сахно-Устимович на допитах, його брат Олександр навесні 1918 р. обіймав посаду начальника ремонтування військ Центральної Ради («ремонткування» у розумінні того часу – відбір для поповнення кінними військових підрозділів).

⁸ Янчевський М. Із спогадів // За Державність. – Каліш, 1931. – Ч. 2. – С. 142.

Обидва брати брали активну участь у гетьманському заколоті. Зокрема, загін Василя Сахно-Устимовича вночі з 29 на 30 квітня захопив Державний банк УНР. На ранок нова гетьманська влада запанувала всюди у Києві, а ще за кілька днів – по всій Україні.

Партизанська (або – Отаманська) сотня братів Сахно-Устимовичів була переформована у Власний Гетьмана Конвой та несла варту у гетьманському палаці (колишньому генерал-губернаторському будинку). Василь Сахно-Устимович став командувачем Власного Гетьмана Конвою, а Олександр – один із його осавулів (ад'ютантів). 20 листопада 1918 р., згідно наказу Військової Офіції Української Держави № 258, старший осавул гетьмана П. Скоропадського Олександр Сахно-Устимович отримав чин полковника.

Серед наказів Військової офіції є ще один – № 141 від 24 вересня 1918 р., де згадувалося, що Устимович Микола, колишній полковник, командир Власного Гетьмана Конвою, був затверджений у ранзі генерального хорунжого зі старшинством з 6 червня 1918 р.⁹ Але поки незрозуміло: про якого саме з Устимовичів (Сахно-Устимовичів) тут ідеться?

Незабаром Власний Гетьмана Конвой було переформовано, а його особовий склад замінено «великорусскими офіцерами». Як згадував П. Скоропадський:

«Окремий дивізіон вважався кращою частиною, яку я приборіг для останнього удару»¹⁰.

До якого саме часу Василь Сахно-Устимович очолював конвой П. Скоропадського – поки що не вдалося встановити. Сам він на допитах розповідав, що після увільнення із Власного Гетьмана Конвою його призначили членом чернігівської ремонтної комісії.

Коли 14 грудня 1918 р. до Києва вступили війська Директорії, Василя Сахно-Устимовича захопили у полон, а Олександр урятувався втечею. У 1925 р. на допиті співробітникам ДПУ у Харкові Василь Сахно-Устимович оповів про цю подію доклад-

⁹ ЦДАВО України, ф. 1077, оп. 1, спр. 1.

¹⁰ *Скоропадський П. Спогади.* – К. – Філадельфія, 1995. – С. 323.

Гетьман Павло Скоропадський зі своїм оточенням та представниками німецького командування. Одрозу за П. Скоропадським у черкесці з кинджалом – Олександр Сахно-Устимович.
Фото з приватної колекції.

но. Його виявили у потязі, що вирушав з центрального київського вокзалу й зупинився на станції «Київ-Московський». Разом із ним у потязі затримали Миколу Сахно-Устимовича, який був першим головою Ради Міністрів Української Держави, а також ще одного діяча (його прізвища Василь Олександрович не пам'ятав). Заарештованих привели до Саперної Слобідки, де по черзі почали страчувати. Коли перших двох застрелили, Василю Сахно-Устимовичу вдалось втекти з-під розстрілу. Так трагічно загинув один з діячів Гетьманщини 1918 р. Микола Сахно-Устимович¹¹.

¹¹ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 2286, арк.21. Про версії загибелі М. Сахно-Устимовича див.: *Пиріг Р.* Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – С. 72.

Василю Олександровичу пощастило дістатися до Одеси. Згодом він вирушив на Кубань – до м. Катеринодара, щоб уладнати родинні справи. Там він зустрівся із братами – Олександром та Олексієм, які вже служили у Збройних Силах Півдня Росії.

У протоколах допитів Василь Сахно-Устимович стверджував, що брат Олександр пропонував білогвардійському генералу Андрію Шкуро – кубанцю, що мав українські корені, відродити запорізьке козацтво та створити з добровольців військовий підрозділ. На це, буцімто, дав усну згоду командувач Збройними Силами Півдня Росії генерал А. Денікін. А. Шкуро мав бути отаманом відродженого Запорізького козацтва. Підрозділ планувалося сформувати у Полтаві¹².

Генерал А. Шкуро дійсно цікавився «запорізьким питанням», про що знаходимо свідчення у його спогадах:

«Проходячи по Катеринославській губернії і зупиняючись у селян, я вів з ними довгі бесіди на різні теми. Гетьмана Скоропадського вони рішуче і одностайно засуджували.

– Це був панський цар, – говорили вони, – панам землі роздав, а нам – нічого.

Сепаратистських ідеалів Петлюри вони абсолютно не поділяли і взагалі не цікавилися ним, вважаючи його чимось на зразок дивака, психопата.

– Які ми українці, ми – росіяни, – заявляли вони, – тільки ми – козаки.

Справа у тому, що лівобережні хохли* – прямі нащадки запорожців – пишалися своїм прізвиськом “козаки” і мріяли про відновлення Запорізького козацтва. Найбільше симпатизували, однак, селяни батьку Махну»¹³.

Російському історику О. Дерябіну вдалося віднайти унікальний документ про докладні плани генерала А. Шкуро з відродження українського козацтва. Ідеться про лист А. Шкуро до отамана Всевеликого Війська Донського генерала А. Богаєвського, який був написаний та відправлений з м. Кисловодськ у липні 1919 р. У першій половині листа йшлося про роль козацт-

¹² ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 2286, арк. 21–21зв.

* Так у тексті.

¹³ Шкуро А.Г. Гражданская война в России. Записки белого партизана. – М., 2004. – С.223–224.

ва у боротьбі з більшовиками та потребу у посиленні його ролі. Генерал А. Шкуро писав:

«Мимоволі виникає питання: як же посилити і помножити сім'ю козаків. Де шукати той елемент, звідки козаки можуть черпати поповнення своїх сил в боротьбі з ворогами Держави.

Відповідь сама собою напрашується, вона абсолютно очевидна. Таким елементом є благочесне налаштована частина населення Малоросії – цієї старої колицької козацтва, переважно Полтавської та Чернігівської губерній, де і до цього часу зберігся стан козаків. Там ще живі перекази сивої козацької старовини і витає дух їх доблесних предків Запорізьких козаків – славних борців за віру Православну і за своє ім'я Російське.

Малоросійське (Дніпровське) козацтво, відроджене на твердому підґрунті їхніх предків – запорожців, стане прекрасним бойовим елементом для боротьби з більшовиками і, що, можливо, ще важливіше – позитивною протиотрутою сепаратистському самостійному руху “ширих українців”, побудованому на обмані народу шляхом спотворення історичних імен, назв, термінів і фактів. Говорячи про це, необхідно особливо підкреслити ту обставину, що керівники самостійного широко-українського руху обрали досить вірний шлях до досягнення своєї мети: вони користуються циркулюючими у цьому районі спогадами про славне козацьке минуле і, граючи на цьому, намагаються штовхнути маси по хибному шляху.

Повинно вирвати з рук ворога його зброю і нею його вразити [...].

На підставі викладеного, мені зовсім виразно окреслилася необхідність, за прикладом формування у м. Полтаві у 1831–1832 рр. Малоросійських козацьких полків, сформувати з кращої частини корінного населення Малоросії, як нащадків Запорожців і старого Малоросійського козацтва, стану і понині існуючого, особливий Малоросійський козацький загін з найменуванням в пам'ять безсмертних заслуг перед Батьківщиною Запорожців – “Запорізький Кіш Малоросійського козацького війська”. Цим шляхом будуть збільшені ряди козаків, на кістках і крові яких в значній мірі відроджується Росія.

Сподіваючись найближчими днями по цьому питанню зробити доповідь Головнокомандуючому Збройними Силами Півдня Росії, переконливо прошу Ваше Превосходительство не відмовитись терміново у своєму листі висловитися з приводу вищенаведених мною міркувань.

Думка Вашого Превосходительства стане для мене дуже важливою, а також матиме відомий авторитет в очах Головнокомандувача»¹⁴.

Відповідь генерала А. Богаєвського поки не віднайдена. Але подальші кроки командування Збройними Силами Півдня Росії засвідчили неприйняття ідеї А. Шкуро. Зокрема, начальник штабу Збройних Сил Півдня Росії І. Романовський скасував попередній дозвіл на формування «запорізького козацтва»¹⁵. Вірогідно, на це вплинула позиція А. Денікіна з українського та інших подібних питань. Оскільки він був рішучим супротивником будь-яких «сепаратистських» проявів. Поміж іншим, генерал А. Шкуро зазначив у спогадах красномовний епізод про ставлення білогвардійського командування до УНР й українців загалом:

«21 червня генерал Денікін відвідав Катеринослав. Йому були влаштовані урочиста зустріч й обід у російському громадському клубі. Представники українофілів-самостійників піднесли хліб-сіль на рушнику, розшитому простонародними візерунками з написом на українській “мові”*: “Не той козак, що поборов, а той, хто викрутився”. Головнокомандувач прийняв це підношення, але у застільному тості сказав, звертаючись до українців:

– Ваша ставка на Петлюру бита.

Потім він додав, що Петлюра буде повішений, якщо попадеться до рук Добрармії, як зрадник. Ці слова були чреваті наслідками і дали підґрунтя для агітації самостійників як на Україні, так і на Кубані»¹⁶.

Прихильники «єдиної і неделімої Росії» категорично не сприймали право українців на власну державність і бачили небезпеку у формуванні національних підрозділів. Але у 1920 р. в

---

¹⁴ Российский государственный военный архив, ф. 39733, оп. 1, д. 3, л. 3–4 об.; Шкуро А.Г. Гражданская война в России. Записки белого партизана. – М., 2004. – С. 395–397.

¹⁵ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 2286, арк.21–21 зв.

* Так у тексті.

¹⁶ Шкуро А.Г. Гражданская война в России. Записки белого партизана. – С. 220.

армії генерала П. Врангеля була сформована окрема українська Полтавська сотня. У її складі перебувало чимало мешканців Лубенського повіту. Вдалося виявити кілька анкет добровольців з цієї сотні, які у 1922 р. клопотали перед радянським посольством про повернення на батьківщину. Так, фельдшер Микола Леонтович (1899 р. н. із м. Лубни), стверджував, що ще у 1919 р. виїхав до Криму, де 20 травня 1920 був мобілізований до Полтавської кінної сотні. Ця сотня воювала у генерала П. Врангеля до моменту евакуації з Криму. 6 грудня 1920 р. М. Леонтович з групою інших евакуйованих з Криму українців переїхав до Румунії (табір Текіргіаль), 15 квітня 1921 р. – до Болгарії, а 6 лютого 1922 р. – до Чехословаччини¹⁷.

Козак Грицько Сацький (1904 р.н., уродженець Лубен), в анкеті розповів, що по завершенні у 1919 р. Лубенської чоловічої гімназії разом з братом виїхав до Криму, де вступив до Полтавської кінної сотні, з вояками якої емігрував спочатку до Костянтинополя, а потім – до Румунії та Чехословаччини¹⁸. Але подібні формування скоріше були винятком, ніж правилом.

Незважаючи на антиукраїнську спрямованість білогвардійців, В. Сахно-Устимович вступив до Добровольчої армії. Під час допиту В. Сахно-Устимович розповів, що у серпні 1919 р. у Харкові він був зарахований генералом А. Шкуро до 1-го партизанського кінного полку з правом формування окремої сотні. Восени 1919 р. був призначений командиром Дніпровського кінного полку Збройних Сил Півдня Росії, який мав сформувати, але не став цим займатися. В. Сахно-Устимович стверджував, начебто поїхав до Ялти, де був визнаний медичною комісією непридатним до військової служби.

На діяльності братів Сахно-Устимовичів у Криму у 1920 р. варто зупинитися докладніше. Білогвардійський генерал Я. Слащов-Кримський у спогадах описав спробу організації у складі армії генерала П. Врангеля українських частин. У додатку до спогадів генерал опублікував дотичні до цього документи. Передусім – протокол засідання об'єднаної наради представників

¹⁷ ЦДАВО України, ф. 4, оп. 1, спр. 829, арк. 739–753.

¹⁸ Там само, арк. 794–801.

військових та представників від українських організацій на території Криму від 27 липня 1920 р. У цьому протоколі йшлося про те, що генерал П. Врангель погодився на організацію українських партизанських підрозділів, створення політичного центру та призначення уповноваженого у цих справах – генерала В. Кирія. Учасники засідання звернулися до П. Врангеля та В. Кирія з низкою клопотань. Зокрема, створити штаб партизанських формувань й увести до його складу

«наявного при цивільному управлінні полковника Сахно-Устимовича»¹⁹.

У книзі генерал Я. Слащов-Кримський також навів проект «зарахованого по армійській кавалерії Сахно-Устимовича (Олександра)» про відновлення Запорізького козацтва у складі армії генерала П. Врангеля, датованого 21 серпня 1920 р. (м. Севастополь). При чому, цей проект Яків Слащов-Кримський цілком підтримував та, у свою чергу, пропонував генералу П. Врангелю, серед іншого, офіційно визнати

«право України на автономне управління на началах загально-російської федерації»,

створити Українську Народну Громаду, нарешті – сформувані військові та повстанські частини Української армії. Я. Слащов-Кримський пропонував обрати для українського війська жовто-блакитний прапор, але з біло-синьо-червоним кутом²⁰.

Великий за обсягом проект генерала Я. Слащова-Кримського з визнання автономності України, створення Української армії та ін., був написаний, імовірно, кимось з Сахно-Устимовичів. Тим більше, брати, ймовірно, знали генерала, оскільки у 1918 р. він був начальником штабу генерала А. Шкуро.

Опубліковані Я. Слащовим-Кримським документи свідчать, що в українському русі у Криму були задіяні два брати Сахно-Устимовичі: «наявний при цивільному управлінні» (тобто Василь) та «зарахований по армійській кавалерії» (Олександр). На превеликий жаль, упорядник спогадів Я. Слащова-Кримського

¹⁹ *Слащов-Крымский Я.А.* Белый Крым 1920 г. Мемуары и документы. – М., 1990. – С. 187.

²⁰ Там же. – С. 190–192.

та автор передмови історик О. Кавтарадзе не звернув уваги на розбіжності зі службовим становищем Сахно-Устимовичів. Відтак, у короткому біографічному довіднику до спогадів білогвардійського генерала згадувався лише Олександр Сахно-Устимович²¹.

Участь братів Сахно-Устимовичів в українському військовому русі у Криму у 1920 р. описав у поки неопублікованих спогадах генерал Г. Янушевський. Саме він був ініціатором формування українських військових частин складі армії генерала П. Врангеля. Г. Янушевський згадував, що В. Сахно-Устимович належав до складу військової комісії зі створення українських формувань. Натомість Олександр Сахно-Устимович любіював свій власний проект щодо відновлення Запорізького козацтва. Він навіть почав формувати українські роти при 13-й піхотній дивізії 3-го армійського корпусу, який тривалий час очолював генерал Я. Слащов²². Але ці спроби були припинені розгромом армії П. Врангеля.

У листопаді 1920 р. родина Сахно-Устимовичів разом з вояками армії генерала П. Врангеля та біженцями евакуювалася з Криму до Костянтинополя (Туреччина). Василь Сахно-Устимович увійшов до складу новоствореного Українського національного комітету, одним із керівників якого був його брат Олександр. У 1921 р. шляхи братів розійшлись назавжди: Олександр поїхав до Берліна, де незабаром став ад'ютантом гетьмана Української Держави на вигнанні П. Скоропадського, а Василь попрямував до Кишинева. Тут він жив у діячів вільного козацтва 1917–1918 рр.: Митрофана Єпіфановича Акацатова (родом із Єлісаветграду, пізніше повернувся на батьківщину) та Слюсаренка (Степового) (також став реемігрантом).

У листопаді 1921 р. В. Сахно-Устимович прагнув долучитися до повстанських загонів, які з Бессарабії мали перейти на

²¹ *Слащов-Крымский Я.А.* Белый Крым 1920 г. Мемуары и документы. – С. 258

²² *Янушевский Г.* Украинский вопрос в Крыму при генерале, бароне П. Н. Врангеле в 1920 г. // Государственный архив Российской Федерации, ф. 7440, оп. 1, д. 3, л. 78, 87, 96, 103 а, 103 б, 103 в, 103 з.

територію України, аби з півдня підтримати Другий Зимовий похід Ю. Тютюнника. Але з якихось причин Василь Олександрович не встиг вчасно прибути до повстанців. Як відомо, Південну групу було розгромлено, її залишки відступили на румунську територію. Врешті-решт, 18 квітня 1925 р. буцімто за завданням розвідувального відділу 3-го корпусу румунської армії В. Сахно-Устимович у районі населеного пункту Криуляни перейшов кордон та був схоплений радянськими прикордонниками²³.

Під час допиту В. Сахно-Устимович наполягав, що метою переходу кордону були відвідини двоюрідного брата Василя Івановича, хлібороба, який проживав у с. Устимівці Лубенського повіту²⁴. Із родичів В. Сахно-Устимович на допиті, окрім брата Олександра (45 років), згадав сестру Уляну (40 років), які мешкали у Берліні.

30 вересня 1925 р. Василя Олександровича Сахно-Устимовича було засуджено до вищої міри покарання. Стратили його у Харкові 12 жовтня 1925 р.

О. Сахно-Устимович до кінця свого життя залишався довіреною особою при П. Скоропадському й помер у німецькій столиці 15 червня 1942 р.

Таким чином, завдяки виявленій архівно-кримінальній справі на Василя Олександровича Сахно-Устимовича вдалося уточнити роль родини Сахно-Устимовичів в Українській революції. Щонайменше троє представників роду – Микола Миколайович Сахно-Устимович, Олександр Олександрович та Василь Олександрович Сахно-Устимовичі – брали активну участь в українському русі у 1917–1921 рр. Так, завдяки документам кримінальної справи вдалося уточнити нюанси загибелі голови Ради Міністрів Української Держави Миколи Миколайовича Сахно-Устимовича.

Олександр Сахно-Устимович брав участь в організації українських військових підрозділів, був довгі роки довіреним помічником П. Скоропадського. Василь Сахно-Устимович три-

²³ ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 2286, арк. 22, 43.

²⁴ Там само, арк. 43.

валий час очолював Власний Гетьмана конвой. У 1919 р. брати намагалися у Добровольчій армії та армії П. Врангеля сформувати українські військові формування під гаслом відродження запорізького козацтва. Однак командувач Добровольчою армією А. Денікін вважав створення національних частин спробою розколоти «єдиную і неделимую Росію» і жорстко припиняв подібні проекти. Наступний командувач Збройних сил Півдня Росії П. Врангель поблажливо ставився до створення українських військових підрозділів. Це було зумовлене двома факторами – його баченням майбутнього Росії як федеративної держави й обмеженими можливостями для поповнення Добровольчої армії. Однак у реаліях постійних військових дій ці формування не відбулися.

Після поразки білогвардійців та їхньої евакуації з Криму, брати Сахно-Устимовичі продовжували боротьбу із більшовизмом у складі різноманітних емігрантських організацій.

REFERENCES

1. Doroshenko, D. (2002). *Istoriia Ukrainy, 1917–1923*. Kyiv. [in Ukrainian]
2. Modzalevskij, V. (2014). *Malorossiiskij Rodoslovnik*. Kyiv. [in Russian].
3. Shkuro, A.G. (2004). *Grazhdanskaya vojna v Rossii. Zapiski belogo partizana*. Moskva. [in Russian].
4. Skoropads'kyj, P. (1995). *Spohady*. Kyiv–Filadel'fii. [in Ukrainian]
5. Slashhov-Krymskij, Ya.A. (1990). *Belyj Krym 1920 g. Memuary i dokumenty*. Moskva. [in Russian].
6. Tynchenko, Ya. (2007). *Ofiters'kyj korpus Armii Ukrain'skoi Narodnoi Respubliky (1917–1921)*. Kyiv. [in Ukrainian].

Tynchenko Ya. The Last Hetman Supporters: Sakhno-Ustymovych Brothers in Ukrainian Military Movement in 1917–1920

The purpose of the article is to reconstruct the biography of the brothers Vasyl and Oleksandr Sakhno-Ustymovych, who were the active actors of Ukrainian revolution 1917–1920.

Methods and methodology. The author uses some general scientific methods and specific historic methods also. Using the biographical method allowed to research the destiny of the representatives of the Sakhno-Ustymovych family in 1917–1920th. Hermeneutic and critical analysis of

the historical sources were the leading methods during the work with the archival criminal case of Vasyl Sakhno-Ustymovych, which was found by the author.

Conclusions. The author managed to lighten the role of the Sakhno-Ustymovych family in the Ukrainian revolution based on the unravelled archival criminal case of the Vasyl Oleksandrovych Sakhno-Ustymovych. At least three representatives of the family – Mykola Mykolaiovych, Oleksandr Oleksanrovych and Vasyl Oleksandrovych took an active part in the national Ukrainian liberation movement in 1917–1921.

The author also unravelled the circumstances of the tragic death of Mykola Sakhno-Ustymovych, who was the head of the Council of Ministers of Ukrainian State (Hetmanate).

Oleksandr Sakhno-Ustymovych took part in the organization of the Ukrainian military troops, was the confidant of Pavlo Skoropadsky. Vasyl Sakhno-Ustymovych was the head of the Personal Hetman's convoy. In 1919 the brothers tried to establish the separate Ukrainian troops as a part of the Volunteer Army (leader Anton Denikin). However, all their attempts were countered by the leaders of the White movement, especially of Denikin. They denied the Ukrainians' right for the independent state.

After the «white troops» were defeated by the Bolsheviks' Red Army and evacuated from the Crimea, Sakhno-Ustymovych brothers had to leave Ukraine. But they continued their struggle against the Bolsheviks with the following membership of the exile organizations.

Key words: Sakhno-Ustymovych, Pavlo Skoropadsky, archival criminal case, Hetmanate.